

מעשה מרכבה

"וַיְהִי בְשִׁלְשִׁים שָׁנָה בְּרַבִּיעֵי בְּזִמְזִימָה לְזֹדֶשׁ וְאֲנִי בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה עַל גֶּהֶר כְּכַר נִפְתָּחוֹ
הַשָּׁמַיִם וְאָרְאָה מִרְאוֹת אֱ-לֹהִים" (יחזקאל א א)¹

מסכת חגיגה דף יד עמוד ב

תנו רבנן: מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור, והיה מהלך בדרך, ורבי אלעזר בן ערך מחמר אחריו. אמר לו: רבי! שָׁנָה לִי פֶרֶק אֶחָד בַּמַּעֲשֵׂה מַרְכָּבָה! אמר לו: לא כך שָׁנִיתִי לָכֶם: ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם מבין מדעתו?² אמר לו: רבי, תרשיני לומר לפניך דבר אחד שְׁלֵמֶדְתַּנִּי.³ אמר לו: אמור. מיד ירד רבן יוחנן בן זכאי מעל החמור, ונתעטף וישב על האבן תחת הזית. אמר לו: רבי, מפני מה ירדת מעל החמור? אמר: אפשר אתה דורש במעשה מרכבה, ושכינה עמנו, ומלאכי השרת מלויין אותנו, ואני ארכב על החמור? מיד פתח רבי אלעזר בן ערך במעשה המרכבה ודרש, וירדה אש מן השמים וסיבבה כל האילנות שבשדה, פתחו כולן ואמרו שירה. מה שירה אמרו? "הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות... עץ פרי וכל ארזים הללויה" (תהלים קמח).

נענה מלאך מן האש ואמר: הן הן מעשה המרכבה. עמד רבן יוחנן בן זכאי, ונשקו על ראשו, ואמר: ברוך ה' אלהי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו שיודע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה.⁴ יש נאה דורש ואין נאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה דורש, אתה נאה דורש ונאה מקיים.⁵ אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלצוך.⁶

חג שמח ולימוד מחכים מחלקי המים

¹ זהו החיזיון הגדול הפותח את ספר יחזקאל, הידוע בשם "מעשה מרכבה" שאותו אנו קוראים בהפטרת החג. ובהמשך הספר, בפרק י, יש חיזיון חוזר שמכונה במפרשים בשם "מרכבה השנייה". השוואה ידועה נוספת היא עם החיזיון של ישעיהו פרק ו וכבר עמדו חז"ל על ההבדל בין לשונו הארוכה והמפורטות של יחזקאל מול זו הקצרה של ישעיהו ומשלו את המשל על בן כרך (עיר) שראה את המלך מול בן כפר שראה את המלך. ראה חגיגה יג ע"ב.

² ראה מסכת חגיגה פרק ב משנה א: "אין דורשין בעריות בשלשה ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו". ראה בגמרא חגיגה תחילת פרק שני שמסבירה שהכוונה היא למספר התלמידים, היינו שאין דורשין לשלושה תלמידים - בדיני עריות, לשנים - במעשה בראשית, ואף לא לתלמיד אחד במעשה מרכבה. "ליחיד" ולא "ביחיד".

³ ר' אלעזר בן ערך אומר לרבן יוחנן בן זכאי רבו, בדרך כבוד: "שְׁלֵמֶדְתַּנִּי". בכך הוא רומז לו שהוא כבר בקיא במעשה מרכבה ומה שלמד מעצמו, למד בעקיפין כבר ממנו. רבן יוחנן בן זכאי מכיר בכך ויורד מהחמור לשמוע את דבריו.

⁴ ראה איך רבן יוחנן מנשק תלמיד אהוב אחר שלו, ר' אליעזר בן הורקנוס - פרקי דרבי אליעזר פרק ב ומסכת אבות דרבי נתן נוסח ב פרק יג. ראה שבחם של שני תלמידים אלה של רבן יוחנן בן זכאי במסכת אבות פרק ב משנה ח.

⁵ נאה דורש - ברור. מהו נאה מקיים? אולי שידע לשים גבולות לדרשתו במעשה מרכבה והקפיד על ההלכות המגבילות. וצריך עיון.

⁶ ראה בהמשך הגמרא שם סיפור נוסף על רבי יהושע ורבי יוסי הכהן: "וכשנאמרו הדברים לפני רבי יהושע היה הוא ורבי יוסי הכהן מהלכים בדרך, אמרו: אף אנו נדרוש במעשה מרכבה. פתח רבי יהושע ודרש. ואותו היום תקופת תמוז היה, נתקשרו שמים בעבים ונראה כמין קשת בענן, והיו מלאכי השרת מתקבצין ובאין לשמוע...".